

Het toekomstperspectief van zelfstandigen zonder personeel (zzp)

De invloed van duurzame inzetbaarheid en sociaal-demografische factoren van zzp'ers op het pensioen

Master Thesis Lotte Smit (5985463)

Master Arbeid, Zorg en Participatie (Algemene Sociale Wetenschappen)

Universiteit Utrecht

Cursuscode: 201600127

Begeleider: R.J.T. van Rijsselt

Tweede lezer: M.A. Yerkes

Datum: 29 juni 2018

Samenvatting

De veranderingen op de arbeidsmarkt creëren kwetsbare groepen in de samenleving, zoals de zzp'ers, met als gevolg een verhoogd risico op armoede. Het stimuleren van de individuele duurzame inzetbaarheid wordt in sociaal beleid gezien als een maatregel waarmee de kans op armoede kan worden bestreden. Door middel van dit kwantitatieve onderzoek is de relatie onderzocht tussen duurzame inzetbaarheid en de pensioenopbouw van zzp'ers. De verwachting was dat een hogere inzetbaarheid, goede gezondheid en hoge werktevredenheid zouden leiden tot een hogere pensioenopbouw van zzp'ers. Aan de hand van data uit een enquête onder Nederlandse zzp'ers is tevens getoetst of sociaal-demografische factoren deze relaties veranderen.

De resultaten van dit onderzoek laten zien dat de duurzame inzetbaarheid van zzp'ers in geringe mate leidt tot een grotere pensioenopbouw. Het blijkt dat enkel een hogere werktevredenheid van een zzp'er leidt tot meer pensioenopbouw. De gezondheid en inzetbaarheid van de zzp'er leiden niet tot een grotere omvang van de pensioenopbouw. Tevens blijken de effecten van duurzame inzetbaarheid op de pensioenopbouw niet te verschillen tussen de lager- en hoger opgeleiden en ook niet tussen mannelijke en vrouwelijke zzp'ers.

Met aanvullende analyses is de invloed van sociaal-demografische factoren getoetst op de omvang van de pensioenopbouw. Hieruit blijkt dat alleen het geslacht van een zzp'er invloed heeft op de pensioenopbouw. Een vrouwelijke zzp'er bouwt namelijk meer pensioen op dan een mannelijke zzp'er. Daarentegen heeft de leeftijd en het opleidingsniveau van een zzp'er geen invloed op de mate van de pensioenopbouw. Met deze onderzoeksresultaten is bijgedragen aan de kennisontwikkeling omtrent de karakteristieken van zzp'ers in relatie tot de pensioenopbouw. De nieuwe inzichten kunnen ertoe leiden dat de nadruk van het sociaal beleid op de duurzame inzetbaarheid voor de groep van zzp'ers wordt heroverwogen.

Trefwoorden: zzp'ers; armoede; pensioenopbouw; duurzame inzetbaarheid; sociaal-demografische factoren

1. Introductie

Een onderzoek van het Centraal Bureau van de Statistiek (CSB) toont aan dat zelfstandigen zonder personeel (zzp) het grootste risico lopen om in armoede te leven ten opzichte van de totale beroepsbevolking (CBS, 2018). In totaal bestaat 12% procent van de beroepsbevolking in Nederland uit zzp'ers (Josten & Vlasblom, 2017). Het blijkt dat 10% van de zzp'ers onvoldoende inkomen genereert om zichzelf financieel staande te houden. Hiertegenover staat dat 2,7% van de werknemers in loondienst te maken heeft met armoede. In vergelijking met de werknemers hebben zzp'ers vaker te maken met langdurige armoede. Daarbij blijkt dat de kans op armoede voor zzp'ers in de loop van de jaren gestaag is toegenomen (CBS, 2018).

Het aantal zzp'ers is over de loop van de jaren heen gegroeid en deze toename zal naar verwachting de komende jaren zich voortzetten (CBS, 2018). Een oorzaak lijkt te liggen in de flexibilisering van de arbeidsmarkt. Dit houdt in dat een werknemer in een langdurig dienstverband met een vaste werkgever en een vast inkomen minder vanzelfsprekend is geworden. Tegenwoordig is een niet-standaard, ofwel atypisch, arbeidscontract gebruikelijker. Onder de atypisch arbeidscontracten vallen tijdelijke of nul-uren contracten en ook het zzp'erschap (Barbieri, 2009). Deze atypische contracten typeren de outsiders op de arbeidsmarkt die kampen met toenemende onzekerheid op korte en lange termijn. De onzekerheid wordt veroorzaakt door lagere lonen en minder sociale bescherming waarmee het atypisch contract gepaard gaat (Palier & Thelen, 2010). Tegenover de outsiders staan de insiders op de arbeidsmarkt en de insiders worden getypeerd door het traditionele arbeidscontract met relatief veel sociale zekerheid (Barbieri, 2009).

Er kan worden vastgesteld dat er een opsplitsing is ontstaan in de beroepsbevolking. Dit is een dualiseringsproces in de maatschappij die voor groepen burgers het risico geeft op sociale uitsluiting (Barbieri, 2009). Het proces van sociale uitsluiting, met als element een toenemend risico op armoede, is deels te relateren aan de mate van sociale bescherming. Een vorm van sociale bescherming is een pensioenregeling. Echt geldt voor zzp'ers dat zij, in tegenstelling tot werknemers in loondienst, niet verplicht zijn om zich te verzekeren voor sociale bescherming (CBS, 2018; Josten & Vlasblom, 2017). Josten en Vlasblom (2017) hebben de opvatting dat zzp'ers na pensionering toenemende financiële risico's en problemen hebben door eerdere perioden van onvoldoende sociale bescherming. Aanleiding voor dit onderzoek komt van Cho, Robalino en Watson (2016) die wijzen op de taak voor onderzoek én beleid om meer kennis te ontwikkelen over het begrijpen van de individuele karakteristieken van de zzp'ers. Er ontbreekt wetenschappelijke kennis over de rol van bijscholing als interventiemechanisme voor de zzp'ers in het langetermijnperspectief van het

pensioen. Deze kennis over de factoren die van invloed zijn op de pensioenomvang van zzp'ers, is nodig voor de ontwikkeling van interventies in het sociaal beleid.

Dit onderzoek heeft als doelstelling bij te dragen aan de kennisontwikkeling omtrent zzp'ers en hun pensioenopbouw. Allereerst zal op interdisciplinaire wijze de huidige kennis omtrent het pensioen van zzp'ers worden belicht. In het theoretische kader zijn economische bronnen geraadpleegd over het pensioen, psychologische literatuur in relatie tot individuele karakteristieken en het sociologische domein omtrent informatie over de kwetsbare positie van de groep van zzp'ers. Het theoretische kader leidt tot een onderzoeksopzet waarna op kwantitatieve wijze een antwoord zal worden geformuleerd op de onderzoeksvragen. Dit onderzoek eindigt met een conclusie en discussie omtrent de analyseresultaten.

2. Theoretisch kader

Om het kwetsbare inkomen van zzp'ers te plaatsen in een langetermijnperspectief, wordt in dit onderzoek gericht op het opbouwen van een pensioen. De omvang van de pensioenopbouw geldt als indicator van eventuele financiële risico's en armoede op latere leeftijd (DeVaney & Kim, 2003). Allereerst wordt in kaart gebracht wat begrepen wordt onder pensioenopbouw. Vervolgens wordt de individuele invloed van zzp'ers besproken in relatie tot de pensioenopbouw door middel van de theorie van duurzame inzetbaarheid. Tenslotte is het belangrijk om rekening te houden met sociaal-demografische factoren die kunnen leiden tot verschillen onder zzp'ers.

2.1 Pensioenopbouw

Het pensioen moet een persoon voorzien van een inkomen op latere leeftijd en enige mate van bescherming en zekerheid bieden. De pensioenstelsels in Europa bestaan veelal uit drie pijlers waarbinnen burgers hun pensioen opbouwen. De eerste pijler is het basispensioen dat vanuit de overheid wettelijk wordt vormgegeven. Het aanvullende pensioen omvat de tweede pijler en wordt via de werkgever geregeld. Tegenwoordig wordt meer nadruk gelegd op de derde pijler: het privaat individueel pensioen. Deze laatste pijler houdt in dat iemand individueel spaart voor zijn pensioen, onafhankelijk van de arbeidssituatie (Ebbinghaus, 2015).

Zzp'ers kunnen geen aanspraak maken op de tweede pijler, wel zijn de eerste en derde pijler van belang voor de zzp'ers. Het private individuele pensioen is van toepassing op de zzp'ers, omdat zij zelf verantwoordelijk zijn voor hun individuele pensioenopbouw (Storm, Ulters, Busch, den Broeder & Schuit, 2015). Bij deze derde pijler is er het risico op periodes van ziekte of terugtrekkende opdrachtgevers dat ervoor zorgt dat een zzp'er minder in staat is om geld opzij te zetten voor het pensioen (Fachinger & Frankus, 2015). Een gevolg van deze verschuiving naar een meer private vorm

van pensioen in plaats van publieke voorzieningen, is dat er op oudere leeftijd meer sociale ongelijkheid en armoede kunnen ontstaan door verschillen in individuele vermogens (Ebbinghaus, 2015).

De opbouw van het private pensioen staat centraal in de *life cycle hypothesis* (Knoef, Been, Alessie, Caminada, Goudswaard & Kalwij, 2016). Deze theorie stelt dat iemand het sparen voor het pensioen afstemt naar het consumptiepatroon over de levensloop. De pensioenopbouw start vanaf de eerste baan en zet zich voort tot aan de pensionering. Deze theorie assumeert dat iemand als doel heeft om zijn levensstijl en -standaard te behouden, ook na zijn pensionering (Knoef et al., 2016). Daarbij beargumenteert Metzger (2017) dat degene zonder verplicht pensioenschema, zoals zzp'ers, automatisch een hoger spaarpatroon hebben voor hun pensioenopbouw vanwege de eigen verantwoordelijkheid. Echter tonen de bevindingen van Knoef et al. (2016) een tegengesteld beeld: binnen de beroepsbevolking zijn de zzp'ers een kwetsbare groep vanwege hun geringe spaargedrag. Het gevolg is dat zzp'ers minder waarschijnlijk hun levensstandaard kunnen behouden na pensionering (Redmond, Walker & Hutchinson, 2017).

De *life cycle hypothesis* gaat uit van een rationele zzp'er die in staat is tijdens zijn levensloop geld opzij te zetten om te sparen voor toekomstige pensionering. Metzger (2017) verbindt de rationele spaarder met het idee dat een hoger opleidingsniveau een grotere omvang geeft aan de pensioenopbouw. Een hoger opleidingsniveau betekent dat er meer financiële vaardigheden bezit worden vergeleken met lager opgeleiden (Ćumurović & Hyll, 2016). Oftewel *financial literacy*: het hebben van kennis en vaardigheden, maar ook het bewustzijn over het maken van financiële beslissingen zoals het opbouwen van een pensioen (Clark et al. (2013). Ćumurović en Hyll (2016) tonen aan dat vrouwen minder financiële kennis hebben in vergelijking met mannen. Kortom: het bezitten van individuele financiële kennis en planningsvaardigheden over de lange termijn is ook van invloed op de pensioenopbouw (Ebbinghaus, 2015).

Fachinger en Frankus (2015) werpen een ander licht op de rationele spaarder. Volgens hen draait het om de bereidheid en het in staat zijn om te sparen voor het pensioen. Het in staat zijn om te sparen heeft enerzijds te maken met het inkomen: met een lager inkomen zijn er lagere bijdragen aan de pensioenopbouw. Daarnaast heeft de gezondheid invloed op de omvang van het opbouwen van het pensioen, bijvoorbeeld door speciale benodigdheden die extra kosten vereisen.

De bereidheid tot sparen heeft te maken met het bewustzijn over het pensioen, zoals de vraag welke consequenties er kunnen zijn bij (on)voldoende inkomen na pensionering. Hierin is *financial literacy* terug te zien in de benodigde kennis om te kunnen sparen met als nieuwe toevoeging het bezitten

van kennis over het sociale systeem van een land, bijvoorbeeld omtrent verplichtingen en rechten waaraan een zzp'er zal moeten voldoen (Fachinger & Frankus, 2015).

2.2 Duurzame inzetbaarheid

Het opbouwen van een pensioen blijkt voor een zzp'er te maken te hebben met een langetermijnperspectief en individuele componenten zoals het educatieve kapitaal (Ćumurović & Hyll, 2016; Ebbinghaus, 2015). Daarbij is ook gebleken dat zzp'ers een kwetsbare positie hebben op de arbeidsmarkt gelet op de pensioenopbouw (Knoef et al., 2016). Om kwetsbare posities op de arbeidsmarkt te versterken en daarmee het risico op armoede te laten afnemen, is een oplossing in het sociaal beleid *sustainable employability* (van der Klink et al., 2016). De term *employability*, ofwel inzetbaarheid, is de kans op een baan en het individuele vertrouwen in de eigen werkgelegenheid (Thijssen, Van der Heijden & Rocco, 2008). De term *sustainability*, ofwel duurzaamheid, verwijst naar het langetermijnperspectief. Dit langetermijnperspectief betekent dat iemand over zijn volledige arbeidscarrière de inzetbaarheid zal moeten behouden en verbeteren (van Dam, van Vuuren & Kemps, 2017).

Het doel is om aan de hand van duurzame inzetbaarheid te blijven voldoen aan de werkeisen en aan de continue veranderingen op de arbeidsmarkt (Storm, et al., 2015). De duurzame inzetbaarheid richt op het individuele niveau tot het vervullen van de werkvereisten en daarmee het functioneren in betaald werk (Semeijn, van Dam, van Vuuren & van der Heijden, 2015). Zowel levenslang leren als langdurige toekomstige inzetbaarheid op de arbeidsmarkt staan centraal. De zzp'ers dragen, net als bij de pensioenopbouw, eigen verantwoordelijkheid om in zichzelf te investeren om de duurzame inzetbaarheid op peil te houden en te verbeteren (Storm, et al., 2015).

De theorie van duurzame inzetbaarheid omvat drie elementen: inzetbaarheid, gezondheid en werktevredenheid (van der Klink et al., 2016). Deze elementen gelden als voorspellende variabelen dat een zzp'er bereid en in staat is tot langdurige arbeidsmarktparticipatie (Semeijn et al., 2015). De zzp'ers moeten gemotiveerd, gezond en vaardig blijven om hun werk te kunnen blijven uitvoeren. Het idee is dat zzp'ers daarmee hun inkomen behouden en de kans groter is dat ze een deel van hun inkomen afdragen aan hun pensioenopbouw (van Dam, van Vuuren & Kemps, 2017).

De inzetbaarheid wordt omschreven als de continue individuele capaciteit om het werk uit te voeren. Invloedrijke factoren zijn het bezitten van vaardigheden en kennis voor het behouden van de arbeidsmarktpositie (van Dam, van Vuuren & Kemps, 2017). Door het continue leren en blijven ontwikkelen kan een zzp'er voldoen aan de vereisten van opdrachtgevers en aan individuele behoeften (Semeijn et al., 2015). Het blijkt dat het verhogen van het opleidingsniveau door middel van bijscholing en training positieve invloed heeft op de gezondheid en op de inzetbaarheid. Zo kan

toekomstig loon door bijscholing verhoogd worden en heeft het daarmee positieve invloed op de pensioenopbouw (Storm et al., 2015). Echter blijkt uit onderzoek dat zzp'ers relatief weinig naar cursussen en trainingen gaan (Storm et al., 2015; Van der Sluis, Van Praag & Vijverberg, 2005).

Het tweede element van duurzame inzetbaarheid omvat de gezondheid die de zzp'er in staat stelt om te werken. De gezondheid wordt gezien als de basis van het werk en het geeft de mate aan waarin iemand aan zijn functievereisten kan voldoen (Semeijn et al., 2015). Andersson (2008) concludeert dat zzp'ers een goed welzijn ervaren, ondanks dat zzp'ers relatief meer werkuren maken tegen lagere inkomens. Echter tonen Green, Kler en Leeves (2010) het tegenovergestelde aan: zzp'ers ervaren onzekerheid over het aantrekken van opdrachtgevers en daarmee het behouden van het inkomen. Dit kan als consequentie hebben dat er stress ontstaat en daardoor een lager welzijn wordt ervaren door de zzp'er.

Het laatste element van duurzame inzetbaarheid is werktevredenheid. Dit omvat de externe en interne krachten die aanzetten tot een positieve werkinstelling die relateren aan de motivatie en houding naar de werkzaamheden (Van der Klink et al., 2016). Het gaat om de mate waarin iemand bereid is om werkzaam te blijven (Semeijn et al., 2015). Op individueel niveau gaat het om de factoren van prestatie en zelfregulatie (Van der Klink et al., 2016). Ook gaat het om de voldoening, tevredenheid en verbondenheid die te relateren zijn aan het werk. Tevens zal een zzp'er de aspecten betrokkenheid, positieve associaties en uitdagingen moeten verbinden met zijn werk (van Dam, van Vuuren & Kemps, 2017). Voor de zzp'ers is aangetoond dat er sprake is van een hoge mate van werktevredenheid vanwege de ervaren autonomie en de inhoudelijke aspecten van het werk (Josten & Vlasblom, 2017).

2.3 Sociaal-demografische factoren

Bovenstaande informatie toont aan dat er verschillen zijn tussen de beroepsbevolking en de zzp'ers. Er zijn ook verschillen binnen de groep van zzp'ers gelet op sociaal-demografische factoren. Cho, Robalino en Watson (2016) identificeren opleiding, leeftijd en geslacht als invloedrijke sociaal-demografische factoren. De leeftijd bepaalt of een zzp'er pensioen opbouwt en ook de mate waarin pensioen wordt opgebouwd. De verwachting is namelijk hoe ouder iemand wordt, het bewustzijn omtrent het pensioen toeneemt. Door een hogere leeftijd zou men eerder bereid zijn een deel van het inkomen af te staan aan het pensioen (Ekerdt, Kosloski & DeViney, 2000).

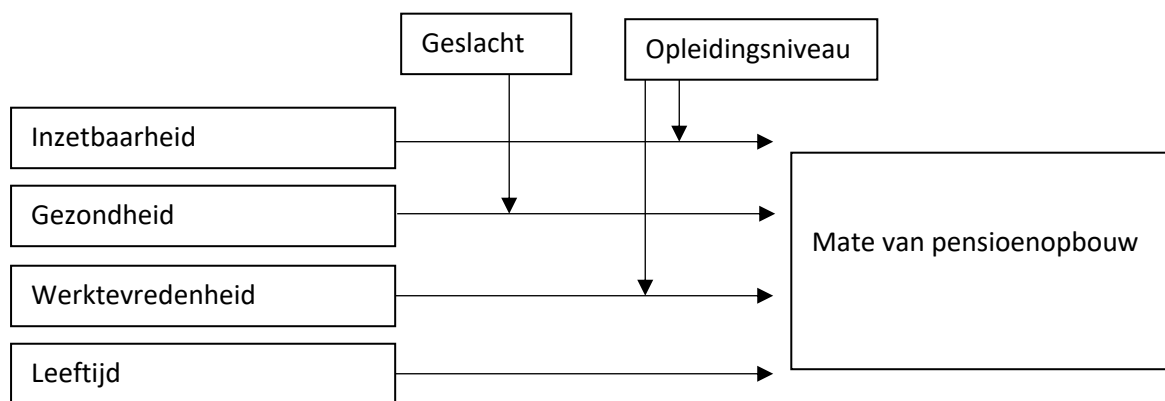
Gelet op de sociaal-demografische factor geslacht is aangetoond door Redmond, Walker en Hutchison (2017) dat vrouwelijke zzp'ers niet afdoende sparen voor hun pensioen ten opzichte van mannen. Daarbij is gebleken dat vrouwen vaak geen plan hebben voor hun pensioenopbouw. Een

ander onderscheid tussen de mannelijke en vrouwelijke zzp'ers blijkt uit de inkomsten: een man verdient significant meer dan een vrouw (Moonen, 2012; Williams, Nadin & Baric, 2011).

Het opleidingsniveau biedt de verwachting dat een hoger opleidingsniveau een hogere pensioenopbouw geeft (Ćumurović & Hyll, 2016; Metzger, 2017;). Daarbij geven Van der Sluis, Van Praag en Vijverberg (2005) als onderzoeksresultaat dat zzp'ers met hogere educatie meer inkomen genereren dan lager opgeleiden zzp'ers. Dit betekent dat er een grotere kans is dat een hoger opgeleide zzp'er meer geld opzijzet voor zijn pensioenopbouw ten opzichte van een lager opgeleide zzp'er. Tevens is aangetoond dat lager opgeleiden minder tijd besteden aan trainingsactiviteiten dan hoger opgeleiden (Storm et al., 2015). Daarbij zouden hoger opgeleiden een grotere werktevredenheid ervaren door meer inkomsten en groeiperspectieven (Moonen, 2012; Williams, Nadin & Baric, 2011).

3. Onderzoeksvraag

Er is sprake van een sociaal probleem: zzp'ers lopen een relatief hoog risico op armoede, ook na pensionering (CBS, 2018; Josten & Vlasblom, 2017). Tevens zijn er indicaties dat bepaalde subgroepen onder zzp'ers een kwetsbaardere positie hebben, zoals vrouwelijke en lager opgeleide zzp'ers (Ćumurović & Hyll, 2016; Metzger, 2017; Moonen, 2012; Redmond, Walker & Hutchison, 2017; Williams, Nadin & Baric, 2011). Nu is vanuit het sociaal beleid duurzame inzetbaarheid aangedragen als een oplossing voor kwetsbare groepen op de arbeidsmarkt, zoals de zzp'ers (van der Klink et al., 2016). Het idee is dat door middel van de verhoging van de duurzame inzetbaarheid van zzp'ers, hun arbeidspositie wordt verbeterd. Daarmee neemt hun kans op armoede af (Thijssen, Van der Heijden & Rocco, 2008). De vraag is of duurzame inzetbaarheid een oplossing biedt voor zzp'ers gelet op het langetermijnperspectief van het pensioen. Het doel van dit onderzoek is om te weten te komen welke elementen van duurzame inzetbaarheid de pensioenopbouw verhogen. Daarbij wordt gepoogd eventuele risicogroepen van zzp'ers te identificeren op basis van sociaal-demografische kenmerken. De onderzoeksvraag die uit bovenstaande informatie voortkomt luidt: *in welke mate hebben de elementen van duurzame inzetbaarheid een effect op de pensioenopbouw van de zzp'ers en in hoeverre modereren sociaal-demografische kenmerken deze relatie?* Deze onderzoeksvraag is in figuur 1 uitgetekend met de relatie tussen de componenten die in dit onderzoek centraal staan.

Figuur 1 - Het onderzoekmodel.

Om de hoofdvraag te beantwoorden, worden er meerdere deelvragen beantwoord. De eerste deelvraag luidt: *hoe is de samenhang tussen inzetbaarheid en de mate van pensioenopbouw voor zzp'ers?* Op basis van de literatuur is de verwachting dat hogere inzetbaarheid van een zzp'er leidt tot een grotere omvang van de pensioenopbouw (hypothese 1).

De tweede deelvraag luidt: *hoe is de samenhang tussen gezondheid en de mate van pensioenopbouw voor zzp'ers?* Uit de literatuur kan de verwachting worden opgemaakt dat een betere gezondheid van de zzp'er leidt tot een grotere omvang van de pensioenopbouw (hypothese 2).

De derde deelvraag is: *hoe is de samenhang tussen werktevredenheid en de mate van pensioenopbouw voor zzp'ers?* De literatuur indiceert dat als een zzp'er een hogere werktevredenheid ervaart, het leidt tot een grotere pensioenopbouw (hypothese 3).

De vierde deelvraag is: *in hoeverre zijn sociaal-demografische kenmerken moderatoren voor de relatie tussen de elementen van duurzame inzetbaarheid en de mate van pensioen voor zzp'ers?* De literatuur geeft de verwachting dat de relaties tussen de drie elementen van duurzame inzetbaarheid en de pensioenopbouw gemodereerd worden door de sociaal-demografische factoren geslacht of opleidingsniveau (hypothese 4).

4. Onderzoeksmethode

In deze sectie wordt uitgelegd op welke wijze en met welke instrumenten en methoden er antwoord wordt gegeven op de onderzoeksvraag en deelvragen. Allereerst volgt een toelichting op de database en onderzoekspopulatie in dit onderzoek. Vervolgens worden de variabelen meetbaar gemaakt en zijn data-analyse technieken eraan verbonden.

4.1 Database en onderzoekspopulatie

Deze studie is een kwantitatief onderzoek op basis van een bestaande dataset van het ZZP-panel 2013, uitgevoerd door Panteia/EIM. Het onderzoek is aan de hand van een eigen berekening op basis

van beschikbaar gestelde microdatabestanden uit het programmaonderzoek MKB en ondernemerschap betreffende zzp'ers (zzp-panel 2013). Het zzp-panel is een jaarlijks uitgevoerde enquête met een terugkerende kern van vragen. Elke enquête onderscheidt zich met verdiepende vragen rondom een specifiek thema. De enquête uit 2013 past bij dit onderzoek omdat het dieper ingaat op de thema's opleiding, scholing, werktevredenheid en functioneren van de zzp'er. De participanten in deze enquête zijn zzp'ers uit alle sectoren van de Nederlandse arbeidsmarkt en zij zijn telefonisch en per mail benaderd via een bedrijvenregister. Van de 3000 zzp'ers die de vragenlijst hebben ingevuld, vallen 2840 zzp'ers onder de niet-pensioengerechtigde leeftijd tot 66 jaar. Met deze inclusiecriteria is de gemiddelde leeftijd van de zzp'ers 48 jaar (De Vries, 2014).

4.2 Operationalisering van de variabelen

De variabelen in dit onderzoek zijn geoperationaliseerd aan de hand van de beschikbare data uit het zzp-panel in combinatie met het theoretische kader. De pensioenopbouw is de afhankelijke variabele en wordt geoperationaliseerd als een percentage van het inkomen dat een zzp'er opzijzet voor het pensioen (DeVaney & Kim, 2003). Door de draagkracht centraal te stellen wordt het verschil tussen hoge en lage inkomens onder zzp'ers geneutraliseerd. De variabele is op continue meetniveau samengesteld (Field, 2013).

De onafhankelijke variabelen zijn de drie elementen van duurzame inzetbaarheid: inzetbaarheid, werktevredenheid en gezondheid. Het eerste element, inzetbaarheid, wordt gemeten als de hoeveelheid tijd die een zzp'er over het jaar besteed heeft aan opleiding, cursus en trainingen om de eigen inzetbaarheid te vergroten (De Vries, 2014; Van der Klink et al., 2016). Deze variabele is gemeten in het totale aantal uren op een continue schaal (Field, 2013).

Het tweede element van duurzame inzetbaarheid is de variabele gezondheid en wordt gemeten aan de hand van de vraag 'heeft u problemen met uw gezondheid?' (Semeijn et al., 2015). Deze vraag is gehercodeerd met de antwoorden ja (0) en nee (1) (De Vries, 2014). Kortom; deze vraag is dichotoom opgesteld (Field, 2013).

Het derde element van duurzame inzetbaarheid is de variabele werktevredenheid in de vorm van een zestal stellingen omtrent de ervaren werkdruk en stress, het inkomen, inhoud van het werk en werkuren als zzp'er (van Dam, van Vuuren & Kemps, 2017). De antwoordmogelijkheden zijn zeer ontevreden (1), ontevreden (2), neutraal (3), tevreden (4) en zeer tevreden (5) (De Vries, 2014). De variabele werktevredenheid is opgesteld aan de hand van een factor- en betrouwbaarheidsanalyse die een betrouwbare schaal oplevert (Cronbach's Alpha .793). De factoranalyse mondt uit in een schaalscore op interval meetniveau waarbij een hoge schaalscore een hoge werktevredenheid betekent (Field, 2013).

De sociaal-demografische kenmerken fungeren als controle en modererende variabelen (Cho, Robalino & Watson, 2016). De variabele leeftijd wordt meegenomen als controle variabele en is gemeten op interval meetniveau met waardes van achttien tot tachtig jaar. Echter wordt alleen de niet-pensioengerechtigde zzp'ers, van achttien tot en met vijfenzestig jaar, meegenomen in dit onderzoek (De Vries, 2014).

De variabelen geslacht en opleidingsniveau fungeren als modererende variabelen. De variabele geslacht is gemeten op nominaal niveau met als hercodering vrouw (1) en man (0). Tenslotte is het opleidingsniveau groepsgewijs gehercodeerd met enerzijds laagopgeleid (0) bestaand uit het lager onderwijs, LBO, MAVO, HAVO, VWO, Gymnasium, Atheneum, Lyceum, HBS, en MBO. Anderzijds is er de groep hoogopgeleid (1) met een opleiding op universitair of hbo-niveau (De Vries, 2014). De variabele opleidingsniveau is dichotoom gemeten (Field, 2013).

4.3 Data-analyse

De data-analyse wordt uitgevoerd aan de hand van de IBM SPSS Software 24. Allereerst zijn er referentiecategorieën gevormd, zie paragraaf 4.2. Hierop is er een correlatieanalyse uitgevoerd om de samenhang tussen de variabelen te bepalen. Vervolgens zijn er lineaire regressieanalyses uitgevoerd vanwege het feit dat de afhankelijke variabele van continue meetniveau is. De correlatie- en regressieanalyse zijn uitgevoerd met de bootstrapmethode vanwege de schending van de voorwaarden. De regressieanalyses verklaren de mate van pensioenopbouw aan de hand van de duurzame inzetbaarheid en de controle variabele. De analyse biedt stapsgewijs inzicht in wat de invloed is van de elementen van duurzame inzetbaarheid op de pensioenopbouw. Voor de vierde deelvraag wordt door middel van een regressieanalyse met een interactie-effect de moderatieanalyse uitgevoerd. Het interactie-effect zal aantonen of de relatie tussen duurzame inzetbaarheid en pensioenopbouw verschillend is voor het geslacht en het opleidingsniveau van een zzp'er. Tevens zullen de hoofdeffecten van de sociaal-demografische kenmerken getoetst worden op de mate van pensioenopbouw door middel van een enkelvoudige regressieanalyse (Field, 2013).

5. Resultaten

Om de onderzoeksvragen te beantwoorden zijn diverse analyses uitgevoerd. Allereerst worden de algemene scores op de variabelen en de onderlinge samenhang besproken. Tenslotte volgt een weergave van de analyseresultaten in relatie tot de deelvragen van dit onderzoek.

5.1 Beschrijvende statistiek

Het blijkt dat van de 2840 zzp'ers, 53.6% geen inkomen opzijzet voor het pensioen. In de groep zzp'ers die wel individueel privaat pensioen opbouwen, wordt gemiddeld 13.2% van het inkomen

opzij gezet voor het pensioen. De mannelijke zzp'ers bouwen gemiddeld minder pensioen op (12.3%) dan de vrouwelijke zzp'ers (16.1%). Tevens is er een verschil te zien tussen de hoger opgeleide zzp'ers en de lager opgeleide zzp'ers. Het blijkt namelijk dat hoger opgeleide zzp'ers (13.8%) gemiddeld meer sparen voor het pensioen dan lager opgeleide zzp'ers (12.4%).

Gemiddeld wordt door zzp'ers 12.7 uur per jaar besteed aan bijscholing om de inzetbaarheid te behouden al dan niet te verbeteren. Hoger opgeleide zzp'ers besteden gemiddeld meer uur aan bijscholing (13.8 uur) dan lager opgeleide zzp'ers (11.5 uur). Daarbij hebben vrouwelijke zzp'ers (17 uur) meer uren aan bijscholing besteed dan mannelijke zzp'ers (10.4 uur).

De overgrote meerderheid van de zzp'ers ervaart een probleemloze gezondheid (86.7%), wel is er onderscheid te zien tussen geslacht en opleidingsniveau. Zo ondervinden mannelijke zzp'ers (68.7%) meer problemen met de gezondheid dan vrouwelijke zzp'ers (31.3%). Daarnaast rapporteren hogere opgeleide zzp'ers (56.1%) vaker een probleemloze gezondheid dan lager opgeleide zzp'ers (43.9%).

5.2 Correlaties

In tabel 1 zijn de correlaties te zien tussen de variabelen in dit onderzoek. Deze correlaties tonen de samenhang tussen de variabelen aan. Er zijn geen significante correlaties met de mate van pensioenopbouw. Wel hangt duurzame inzetbaarheid positief samen met de pensioenopbouw. Echter doordat er geen sprake is van een significant verband, berusten de positieve relaties op toeval (Field, 2013).

De correlatie tussen de variabelen geslacht en opleidingsniveau blijkt het sterkst ($r=.211$) gevolgd door de correlaties tussen opleidingsniveau en werktevredenheid ($r=.145$) en tussen geslacht en werktevredenheid ($r=.145$). De significante positieve relatie tussen het geslacht en werktevredenheid toont dat vrouwelijke zzp'ers een hogere werktevredenheid ervaren dan mannelijke zzp'ers. De positieve significante relatie tussen het opleidingsniveau en werktevredenheid houdt in dat hoger opgeleide zzp'er een hogere werktevredenheid ervaart dan een lager opgeleide zzp'er.

Tabel 1: *Correlaties van alle variabelen in het onderzoek*

Variabelen	1	2	3	4	5	6	7
1 Pensioenopbouw	-						
2 Inzetbaarheid	.011	-					
3 Gezondheid	.011	-.008	-				
4 Werktevredenheid	.082	.073	.111	-			
5 Leeftijd	.143	-.031	-.061	.044	-		
6 Opleidingsniveau	-.003	.144	.136	.145	-.012	-	
7 Geslacht	.087	-.002	-.051	.145*	.021	.211**	-

$N=174$ ** $p < .01$

* $p < .05$

Bron: ZZP-panel 2013

5.3 Duurzame inzetbaarheid in relatie tot de mate van pensioenopbouw

De correlaties tonen de eerste indicaties van de mate waarin en op welke wijze de variabelen met elkaar samenhangen. De volgende stap is om aan de hand van enkelvoudige en multiële regressieanalyses de relaties tussen de variabelen dieper te onderzoeken. De vraag is in hoeverre variabelen de mate van pensioenopbouw voor een zzp'er voorspellen. Oftewel: kan er een oorzaak-gevolg relatie worden vastgesteld (Field, 2013).

Inzetbaarheid in relatie tot de pensioenopbouw

De eerste hypothese veronderstelt dat een hogere inzetbaarheid van een zzp'er leidt tot een grotere omvang van de pensioenopbouw. In tabel 2, model 1 is aan de hand van een enkelvoudige regressieanalyse de relatie tussen de inzetbaarheid van een zzp'er en zijn pensioenopbouw onderzocht. Deze relatie blijkt niet significant te zijn ondanks dat er wel een positief verband is. Ook na het toevoegen van meerdere variabelen in model 5 en 6 houdt het niet significante verband aan. Dit betekent voor de eerste hypothese dat deze verworpen wordt.

Gezondheid in relatie tot de pensioenopbouw

De tweede hypothese voorspelt dat een betere gezondheid leidt tot een grotere omvang van de pensioenopbouw. Het resultaat van de enkelvoudige regressieanalyse in tabel 2 met model 2 toont een niet significant positief effect aan van een goede gezondheid ten opzichte van de mate van pensioenopbouw. Dit resultaat is tevens terug te zien in model 5 en 6 met de multiële regressieanalyses. Opvallend is de verandering van de variabele gezondheid bij de stap van enkelvoudige naar multiële regressieanalyse in model 5 en 6. Daar waar er bij de enkelvoudige analyse sprake is van een positief verband, verandert dit verband bij een multiële regressie naar een negatieve relatie tussen een goede gezondheid en de mate van pensioenopbouw. Echter kan deze verandering op toeval berusten vanwege een niet significante relatie (Field, 2013). Kortom: er is er onvoldoende steun voor de tweede hypothese en deze wordt dan ook niet aangenomen.

Werktevredenheid in relatie tot de pensioenopbouw

De derde hypothese biedt de verwachting dat een hogere werktevredenheid leidt tot een grotere omvang van de pensioenopbouw. In tabel 2 toont model 3 de significante positieve bijdrage van werktevredenheid aan de mate van pensioenopbouw. Oftewel hoe hoger de werktevredenheid is, hoe meer een zzp'er een deel van zijn inkomen opzijzet voor zijn pensioen. De variabele werktevredenheid verklaart 0.9% van de variabiliteit in de pensioenopbouw als enkelvoudige predictor. In model 5 blijkt het effect van werktevredenheid niet te veranderen als duurzame inzetbaarheid in zijn geheel wordt toegevoegd. Ook in model 6, met de toevoeging van de controle

variabele leeftijd, blijft werktevredenheid een significante positieve voorspeller voor de mate van pensioenopbouw. In een model met meerdere variabelen wordt 3.9% van variabiliteit verklaard van de pensioenopbouw. Van de duurzame inzetbaarheid blijkt dat werktevredenheid de belangrijkste predictor is van de pensioenopbouw ondanks zijn geringe effectgrootte (Beta=.139). Kortom: deze resultaten bevestigen de derde hypothese dat een hogere werktevredenheid leidt tot meer pensioenopbouw.

Tabel 2: Regressieanalyses op de mate van pensioenopbouw

	Model 1		Model 2		Model 3		Model 4		Model 5		Model 6	
	B	Beta	B	Beta	B	Beta	B	Beta	B	Beta	B	Beta
Inzetbaarheid	.06	.082							.039	.057	.045	.067
Gezondheid			.468	.011					-4.076	-.117	-3.901	-.112
Werktevredenheid					1.472*	.097			1.714*	.139	1.677*	.136
Leeftijd							.070	.044			.103	.077
R ²	.007		.001		.009		.002		.034		.039	
N	545		300		300		930		174		174	

** $p < .01$

* $p < .05$

Bron: ZZP-panel 2013

5.4 De invloed van sociaal-demografische factoren op de pensioenopbouw

De vierde hypothese veronderstelt dat de relaties tussen de drie elementen van duurzame inzetbaarheid en de pensioenopbouw gemodereerd worden door de sociaal-demografische factoren geslacht of opleidingsniveau. In tabel 3 is het moderatie effect bepaald door middel van het interactie-effect om aan te kunnen tonen of de eerder aangetoonde relaties in tabel 2 veranderen. Uit model 1 in tabel 3 valt op te maken dat het opleidingsniveau geen significante moderator is voor de relatie tussen de inzetbaarheid van een zzp'er en zijn pensioenopbouw. Tevens blijkt dat het geslacht van de zzp'er geen significante moderator is voor de relatie tussen de gezondheid en de pensioenopbouw van een zzp'er, zie model 2. Tenslotte laat het model 3 in tabel 3 zien dat de significante relatie tussen de werktevredenheid en de mate van pensioenopbouw niet gemodereerd wordt door het opleidingsniveau van een zzp'er. Kortom: er is aangetoond dat de relaties tussen voorspellende variabelen en de mate van pensioenopbouw voor zowel mannen als vrouwen, als voor laag- en hoogopgeleiden hetzelfde werken. Hiermee wordt de vierde hypothese verworpen want het blijkt dat het effect van duurzame inzetbaarheid op de pensioenopbouw niet verschilt per geslacht en opleidingsniveau.

Tabel 3: moderatieanalyse op de mate van pensioenopbouw

	Model 1		Model 2		Model 3	
	B	SE B	B	SE B	B	SE B
Inzetbaarheid	.067	.091				
Gezondheid			-.579	-.014		
Werktevredenheid					3.067	.203
Opleidingsniveau	.518	.016			.867	.033
Geslacht			.239	.008		
Interactieterm	-.012	-.013	4.160	.129	-2.631	-.137
R ²	.007		.018		.017	
N	545		300		301	

** $p < .01$ * $p < .05$ Bron: ZZP-panel 2013

Nu het blijkt dat er geen sprake is van een moderatie effect, worden de relaties tussen de mate van pensioenopbouw en het opleidingsniveau en geslacht nader bekeken door middel van enkelvoudige regressieanalyses. De resultaten in tabel 4 laten zien dat enkel geslacht in model 2 een significante predictor is voor de mate van pensioenopbouw. Dit houdt in dat als een zzp'er een vrouw is, de mate van pensioenopbouw groter is ten opzichte van de mannelijke zzp'er.

Tabel 4: enkelvoudige regressieanalyse op de mate van pensioenopbouw

	Model 1		Model 2	
	B	Beta	B	Beta
Opleidingsniveau	1.385	.044		
Geslacht			3.814*	.102
R ²	.002		.01	
N	930		934	

** $p < .01$ * $p < .05$ Bron: ZZP-panel 2013

6. Conclusie

De zzp'ers vormen een kwetsbare groep op de arbeidsmarkt vanwege een verhoogt risico op armoede. De overheid ziet in duurzame inzetbaarheid een oplossing om kwetsbare posities op de arbeidsmarkt te versterken. Het doel van dit onderzoek was om een antwoord te vormen op de vraag: in welke mate hebben de elementen van duurzame inzetbaarheid een effect op de pensioenopbouw van de zzp'ers en in hoeverre modereren sociaal-demografische kenmerken deze relatie? De verwachting was dat een goede gezondheid, het verbeteren van de inzetbaarheid door middel van bijscholing en een hogere mate van werktevredenheid zouden leiden tot een grotere pensioenopbouw. Tevens was het idee dat deze relaties verschillen per geslacht en opleidingsniveau.

Dit onderzoek toont dat enkel een hogere werktevredenheid van een zzp'er leidt tot een grotere omvang van het pensioen. Daarentegen blijken de inzetbaarheid en gezondheid van een zzp'er geen invloed te hebben op de pensioenopbouw. Deze verbanden tussen de gezondheid, werktevredenheid en inzetbaarheid en de omvang van het pensioen verschillen niet per opleidingsniveau of geslacht van een zzp'er. Tevens heeft de leeftijd van zzp'ers geen invloed op de omvang van de pensioenopbouw. Daarentegen heeft het geslacht van een zzp'er wel degelijk een voorspellende factor op een hogere pensioenopbouw. Uit de resultaten valt op te maken dat de vrouwelijke zzp'ers meer inkomen opzij zetten voor hun pensioen dan de mannelijke zzp'ers. Kortom: op basis van de resultaten blijkt dat de duurzame inzetbaarheid en sociaal-demografische factoren in geringe mate een effect hebben op de pensioenopbouw van zzp'ers. De resultaten van dit onderzoek steunen niet het idee van het sociaal beleid dat de duurzame inzetbaarheid een oplossing is voor de toekomstige financiële risico's die zzp'ers lopen op de hedendaagse arbeidsmarkt.

7. Discussie

Met dit onderzoek is getoetst in hoeverre duurzame inzetbaarheid invloed heeft op de pensioenopbouw van zzp'ers. Dat een hogere werktevredenheid leidt tot een hogere pensioenopbouw komt overeen met de hoge mate van tevredenheid omtrent de inhoud van het werk en de mate van autonomie die zzp'ers ervaren (Josten & Vlasblom, 2017). In dit onderzoek betekent een hogere mate van werktevredenheid een positievere ervaring van het inkomen, afdoende werkuren, geringe werkdruk en stress en uitdaging in de inhoud van het werk. Deze werktevredenheid betekent dat een zzp'er betrokken is bij zijn werk en meer bereid is om in zichzelf te investeren (Bakker, Schaufeli, Leiter & Taris, 2008). Dit kan gaan om een investering in financiële zekerheden maar ook een investering door middel van bijscholing. Hiermee is een verband te zien met de gezondheid en de inzetbaarheid van een zzp'ers. In tegenstelling tot de theoretische veronderstellingen kwam deze samenhang niet naar voren in dit onderzoek. Tevens is gebleken dat een hogere leeftijd, hoger opleidingsniveau, betere gezondheid en vergrote inzetbaarheid van een zzp'er niet leidt tot een omvangrijkere pensioenopbouw. Een verklaring voor het ontbreken van de verwachte onderzoeksresultaten is de diversiteit in levensstijlen die andere behoeften, uitgavenpatronen en levensstandaarden weergeeft. Dit wordt weerspiegelt in de pensioenopbouw omdat iedere levensstijl andere financiën vereist om aan de individuele behoeften en levensstandaarden te blijven voldoen na de pensionering (Knoef et al., 2016).

Een andere verklaring voor de geringe effecten op de mate van pensioenopbouw is het risicogedrag dat een zzp'er vertoont dat het effect van de duurzame inzetbaarheid overschaduwet. Het risicogedrag bestaat uit het niet afsluiten van een verzekering maar ook het accepteren van inkomensonzekerheid (Brown, Farrell, Harris & Sessions, 2006). De acceptatie van

inkomensonzekerheid op lange termijn is in dit onderzoek gebleken doordat het merendeel van de zzp'ers geen pensioen opbouwt. Dit komt overeen met onderzoek van Brown et al. (2006) dat aantoont dat zzp'ers ten opzichte van vaste werknemers minder aandacht besteden aan de financiële zekerheid.

In dit onderzoek blijkt er een verschil te zijn tussen de mannelijke en vrouwelijke zzp'ers. De financiële zekerheid een rol bij het verschil in de werktevredenheid en in de mate van pensioenopbouw tussen de mannelijke en vrouwelijke zzp'ers. Het verschil tussen mannelijke en vrouwelijke zzp'ers wordt geduid door de verschillende motieven om als zzp'er werkzaam te zijn. Mannen en vrouwen verschillen in hun werkwaarden en werkmotivaties en daarmee in hun keuze voor het zzp'erschap (Brenner, Pringle & Greenhaus 1991). Enerzijds zou een man meer geneigd zijn tot het nemen van risico's wat een lagere pensioenopbouw kan verklaren. Anderzijds prefereert een vrouw meer zekerheid. Als een vrouw zzp'er wordt dan is de verwachting dat zij automatisch meer zal gaan investeren in haar pensioen (Verheul, Thurik, Grilo & Van Der Zwan, 2012).

Een andere verklaring voor de verschillen tussen mannelijke en vrouwelijke zzp'ers in de pensioenopbouw is de afhankelijkheidsrelatie tussen partners. Dit houdt in dat een partner in fulltime loondienst met andere pensioenrechten financiële ondersteuning kan verlenen aan de partner die werkzaam is als zzp'er. Een tweeverdienershuishouden stelt een zzp'er in staat om meer inkomen af te staan aan het pensioen (Hershey, van Dalen, Conen & Henkens, 2017).

Naast de sociaal-maatschappelijke en individuele factoren waarop dit onderzoek zich op heeft gericht als een verklaring voor de mate van pensioenopbouw, zijn economische factoren in mindere mate meegenomen. In dit onderzoek is de beroepssector buitenbeschouwing gelaten, maar een sector kan wel degelijk een verklaring bieden voor de omvang van de pensioenopbouw van een zzp'er. De sector waarin een zzp'er werkzaam is, heeft invloed op het inkomen (Brown et al., 2006). Het beroepsprestige toont de verschillen aan per beroep en sector. De verschillen tussen beroepen hebben te maken met inkomen en de bijdrage van het beroep aan de samenleving. Hoe hoger het beroepsprestige is, hoe hoger het inkomen is (Magnusson, 2008). Een hoger inkomen stelt een zzp'er in staat of motiveert tot het afdragen van inkomen aan het pensioen (Brown et al., 2006). Echter zal er wel rekening gehouden moeten worden met het aantal werkuren en opdrachtgevers waarvan het inkomen afhankelijk is (Magnusson, 2008).

Een andere economische verklaring voor de pensioenopbouw van zzp'ers relateert aan de kansen van het eigen bedrijf op de economische markt. Deze kansen hebben invloed op het inkomen van de zzp'ers. Tevens wordt het inkomen van een zzp'er beïnvloed door het beleid in een land, zoals in dit onderzoek het Nederlandse beleid. Dit beleid omvat inkomensondersteuning en belastingen die

afgedragen moeten worden. Kortom: sociaal beleid binnen een land heeft ook invloed op het inkomen van zzp'ers die hen in staat moet stellen om een gedeelte van het inkomen af te dragen voor het pensioen (Cho, Robalino & Watson, 2016).

Dit onderzoek heeft zijn beperkingen en met de generaliseerbaarheid van de resultaten voor de algehele populatie van zzp'ers is voorzichtigheid geboden (Field, 2013). Het is opmerkelijk dat de resultaten van de correlatie en enkelvoudige regressie qua significantie niet volledig overeenkomen. Dit kan zich voordoen doordat beide analyses een andere formule gebruiken. Dit betekent dat op twee verschillende manieren een relatie wordt bepaald tussen variabelen (Sedgwick, 2013).

Het geringe aantal statistische significante resultaten heeft enerzijds te maken met de theoretische benadering. Hiervoor zijn in bovenstaande alinea's alternatieve theoretische verklaringen gegeven. Anderzijds zijn de resultaten beperkt door het gebruik van een bestaande dataset en type analyses. De bestaande dataset heeft het gebruik en operationalisering van variabelen beïnvloed. De dataset biedt niet de mogelijkheid om het beroepsprestige te onderzoeken. Daarbij is de gezondheid van een zzp'er in dit onderzoek niet optimaal bepaald. Dit houdt in dat als een zzp'er problemen met zijn gezondheid ervaart, het gezondheidsprobleem niks zegt over de invloed ervan op het werk en daarmee het inkomen. Tevens is de inzetbaarheid, gemeten als het aantal uren besteed aan bijscholing, discutabel. Dit komt omdat deze bijscholing geen betekenis geeft aan de kwaliteit, vorm of inhoud van de bijscholing (De Vries, 2014). Voor dit onderzoek betekent dit dat de gebruikte instrumenten niet perfect zijn geweest voor dit onderzoek.

Aanbevelingen

De aanbevelingen voor toekomstig onderzoek richten zich op het opnemen van extra, nieuwe factoren die de pensioenopbouw van zzp'ers verklaren. Een vervolgonderzoek naar het pensioen van zzp'ers zal rekening moeten houden met de aanwezigheid van een partner voor financiële ondersteuning en het beroepsprestige. Een multilevel analyse kan onderzoeken in hoeverre het beroepsprestige invloed heeft op de pensioenopbouw. Met een multilevel analyse wordt gecorrigeerd voor de verschillende niveaus binnen een onderzoek. De verschillende niveaus omvatten landen, regio's en arbeidssectoren voor onderzoek naar zzp'ers. Op deze wijze zal het onderzoek een sterkere economische invalshoek krijgen. Een voordeel van dit type analyse is dat er in geringe mate problemen zijn met missende waarden en homogeniteit en onafhankelijkheid van de data. Kortom: met een multilevel analyse zullen de data een breder spectrum omvatten die betrouwbaardere resultaten zullen opleveren (Field, 2013).

Tevens is gebleken dat de motieven en drijfveren om al dan niet pensioen op te bouwen verder reiken dan de gezondheid, inzetbaarheid en werktevredenheid van de zzp'er. Een kwalitatief

onderzoek zal gewenst zijn om het verhaal achter de cijfers in kaart te brengen omtrent motieven en drijfveren tot het al dan niet opbouwen van een pensioen. Of anders gesteld: wat zouden zzp'ers nodig hebben om wel en meer pensioen op te bouwen. Ter aanvulling kan er een documentanalyse worden ondernomen om het sociaal beleid per land inzichtelijk te krijgen voor stimulansen en beperkingen om als zzp'er een pensioen op te bouwen.

Praktische toepassing

Met dit onderzoek is bijgedragen aan de kennis omtrent het pensioen van zzp'ers en hun risico op toekomstige armoede. Het feit dat de meerderheid van de zzp'ers in dit onderzoek überhaupt geen pensioen opbouwt, toont de uitdaging voor het sociaal beleid. Hershey et al. (2017) wijst dan ook op het risico dat zzp'ers langer moeten doorwerken voor afdoende financiële middelen. Tevens ligt er een taak voor het sociaal beleid in het realiseren van sociale bescherming en financiële zekerheid voor zzp'ers. Het is dan ook voor het sociaal beleid aan te bevelen om andere interventies door te voeren dan de huidige vergroting van de duurzame inzetbaarheid. Een eerste stap lijkt te zijn het vrijblijvende karakter van het zzp-pensioen te veranderen. Internationaal onderzoek heeft aangetoond dat zonder enige mate van dwang tot het opbouwen van een pensioen, zzp'ers onvoldoende pensioen blijven opbouwen (Van Ewijk, 2017).

8. Referenties

- Andersson, P. (2008). Happiness and health: Well-being among the self-employed. *The Journal of Socio-Economics*, 37(1), 213-236.
- Bakker, A. B., Schaufeli, W. B., Leiter, M. P., & Taris, T. W. (2008). Work engagement: An emerging concept in occupational health psychology. *Work & Stress*, 22(3), 187-200.
- Barbieri P. (2009). Introduction to the special section: employment protection legislation and labour markets in Europe. *European Sociological Review*, 25(6), 621-628.
- Brenner, O. C., Pringle, C. D., & Greenhaus, J. H. (1991). Perceived fulfillment of organizational employment versus entrepreneurship: Work values and career intentions of business college graduates. *Journal of Small Business Management*, 29(3), 62-74.
- Brown, S., Farrell, L., Harris, M. N., & Sessions, J. G. (2006). Risk preference and employment contract type. *Journal of the Royal Statistical Society: Series A (Statistics in Society)*, 169(4), 849-863.
- CBS. (2018). *Rapport armoede en sociale uitsluiting 2018*. Den Haag: Centraal Bureau voor de Statistiek.
- Cho, Y., Robalino, D., & Watson, S. (2016). Supporting self-employment and small-scale entrepreneurship: potential programs to improve livelihoods for vulnerable workers. *IZA Journal of Labor Policy*, 5(1), 7.

- Clark, G., Duong, H., Gerrans, P., Lajbcygier, P., Moulang, C., Strydom, M., ... & Wickramanayake, J. (2013). *A Review of Retirement Savings Investment Behaviours: Theory and Evidence*. Melbourne: CSIRO-Monash Superannuation Research Cluster.
- Ćumurović, A., & Hyll, W. (2016). *Financial Literacy and Self-employment* (No. 11/2016). Halle Institute: IWH Discussion Papers.
- DeVaney, S. A., & Kim, H. (2003). Older Self-Employed Workers and Planning for the Future. *Journal of Consumer Affairs*, 37(1), 123-142.
- De Vries, N.E. (2014). *Toelichting zzp-panel 2013*. Utrecht: Panteia/EIM.
- Ebbinghaus, B. (2015). The privatization and marketization of pensions in Europe: A double transformation facing the crisis. *European Policy Analysis*, 1, 56 - 73.
- Ekerdt, D. J., Kosloski, K., & DeViney, S. (2000). The normative anticipation of retirement by older workers. *Research on aging*, 22(1), 3-22.
- Fachinger, U., & Frankus, A. (2015). Self-employment and pensions—Is old age poverty the inevitable dark side of an entrepreneurial society. In *Exploring the Entrepreneurial Society: Institutions, Behaviors and Outcomes*, 245-256.
- Field, A. (2013). *Discovering statistics using IBM SPSS statistics*. Londen: Sage.
- Green, C., Kler, P., & Leeves, G. (2010). Flexible contract workers in inferior jobs: reappraising the evidence. *British Journal of Industrial Relations*, 48(3), 605-629.
- Hershey, D. A., van Dalen, H. P., Conen, W., & Henkens, K. (2017). Are “voluntary” self-employed better prepared for retirement than “forced” self-employed?. *Work, Aging and Retirement*, 3(3), 243-256.
- Josten, E., & Vlasblom, J. D. (2017). *Maakt zzp'er worden tevreden?* Amsterdam: Boom.
- Knoef, M., Been, J., Alessie, R., Caminada, K., Goudswaard, K., & Kalwij, A. (2016). Measuring retirement savings adequacy: developing a multi-pillar approach in the Netherlands. *Journal of Pension Economics & Finance*, 15(1), 55-89.
- Magnusson, C. (2008). Gender, occupational prestige, and wages: A test of devaluation theory. *European Sociological Review*, 25(1), 87-101.
- Metzger, C. (2017). Who is saving privately for retirement and how much? New evidence for Germany. *International Review of Applied Economics*, 31(6), 811-831.
- Moonen, L. (2012). Inkomen verklaard? Het inkomen van werknemers en zelfstandigen nader bekeken. *Sociaaleconomische trends*, 16-27.
- Palier, B., & Thelen, K. (2010). Institutionalizing dualism: complementarities and change in France and Germany. *Politics & Society*, 38(1), 119-148.

- Redmond, J., Walker, E. A., & Hutchinson, J. (2017). Self-employment: is it a long-term financial strategy for women?. *Equality, Diversity and Inclusion: An International Journal*, 36(4), 362-375.
- Sedgwick, P. (2013). Correlation versus linear regression. *BMJ: British Medical Journal*, 346.
- Semeijn, J. H., van Dam, K., van Vuuren, T., & van der Heijden, B. I. J. M. (2015). Sustainable labour participation for sustainable careers. In A. De Vos & B. I. J. M. van der Heijden (Eds.), *Handbook of research on sustainable careers* (pp. 146–160). Cheltenham, UK: Edward Elgar Publishing.
- Storm, I., Uiters, E., Busch, M. C., den Broeder, L., & Schuit, A. J. (2015). The relevance of work-related learning for vulnerable groups. Dutch case study of a Health Impact Assessment with equity focus. *Health Policy*, 119(7), 915-924.
- Thijssen, J. G., Van der Heijden, B. I., & Rocco, T. S. (2008). Toward the employabilitylink model: current employment transition to future employment perspectives. *Human Resource Development Review*, 7(2), 165-183.
- Van Dam, K., van Vuuren, T., & Kemps, S. (2017). Sustainable employment: the importance of intrinsically valuable work and an age-supportive climate. *The International Journal of Human Resource Management*, 28(17), 2449-2472.
- Van der Klink, J., Bültmann, U., Burdorf, A., Schaufeli, W., Zijlstra, F., Abma, F., Brouwer, S., & van der Wilt, G. J. (2016). Sustainable employability-definition, conceptualization, and implications: A perspective based on the capability approach. *Scandinavian journal of work, environment & health*, 42(1), 71.
- Van der Sluis, J., Van Praag, M., & Vijverberg, W. (2005). Entrepreneurship selection and performance: A meta-analysis of the impact of education in developing economies. *The World Bank Economic Review*, 19(2), 225-261.
- Van Ewijk, C. (2017). Duidelijkheid over pensioenen. *TPEdigitaal*, 11(3), 16-20.
- Verheul, I., Thurik, R., Grilo, I., & Van Der Zwan, P. (2012). Explaining preferences and actual involvement in self-employment: Gender and the entrepreneurial personality. *Journal of Economic Psychology*, 33(2), 325-341.
- Williams, C. C., Nadin, S., & Baric, M. (2011). Evaluating the participation of the self-employed in undeclared work: some evidence from a 27-nation European survey. *International Entrepreneurship and Management Journal*, 7(3), 341.

Bijlage: Syntax

Hercoderen geslacht

```
RECODE geslacht (1=0) (2=1) INTO Rgeslacht.
```

```
EXECUTE.
```

Hercoderen gezondheid

```
RECODE AOV03 (1=0) (2=1) INTO Rgezondheid.
```

```
EXECUTE.
```

Hercoderen opleidingsniveau

```
RECODE opleidingsniveau (1=1) (2 thru 6=0) INTO Ropleiding.
```

```
EXECUTE.
```

Selecteren onderzoekspopulatie

```
USE ALL.
```

```
COMPUTE filter_$=(leeftijd < 66).
```

```
VARIABLE LABELS filter_$ 'leeftijd < 66 (FILTER)'.  
VALUE LABELS filter_$ 0 'Not Selected' 1 'Selected'.  
FORMATS filter_$ (f1.0).  
FILTER BY filter_$.  
EXECUTE.
```

Beschrijvende statistiek

```
FREQUENCIES VARIABLES=sparen
```

```
  /ORDER=ANALYSIS.
```

```
EXECUTE.
```

```
DESCRIPTIVES VARIABLES=spaarperc
```

```
  /STATISTICS=MEAN STDDEV MIN MAX.
```

```
EXECUTE.
```

```
EXAMINE VARIABLES=spaarperc BY Ropleiding Rgeslacht
```

```
  /PLOT NONE
```

```
  /STATISTICS DESCRIPTIVES
```

```
  /CINTERVAL 95
```

```
/MISSING LISTWISE
/NOTOTAL.
EXECUTE.
```

```
DESCRIPTIVES VARIABLES=OPL04_1
/STATISTICS=MEAN STDDEV MIN MAX.
EXECUTE.
```

```
EXAMINE VARIABLES=OPL04_1 BY Rgeslacht Ropleiding
/PLOT NONE
/STATISTICS DESCRIPTIVES
/CINTERVAL 95
/MISSING LISTWISE
/NOTOTAL.
EXECUTE.
```

```
FREQUENCIES VARIABLES=Rgezondheid
/STATISTICS=MEAN
/ORDER=ANALYSIS.
EXECUTE.
```

```
EXAMINE VARIABLES=Rgezondheid BY Rgeslacht Ropleiding
/PLOT NONE
/STATISTICS DESCRIPTIVES
/CINTERVAL 95
/MISSING LISTWISE
/NOTOTAL.
EXECUTE.
```

Factor analyse werktevredenheid

```
FACTOR
/VARIABLES OAF03_1 OAF03_2 OAF03_3 OAF03_4 OAF03_5 OAF03_6
/MISSING LISTWISE
/ANALYSIS OAF03_1 OAF03_2 OAF03_3 OAF03_4 OAF03_5 OAF03_6
/PRINT INITIAL REPR EXTRACTION ROTATION FSCORE
```

```
/FORMAT BLANK(.40)
/PLOT EIGEN
/CRITERIA FACTORS(1) ITERATE(25)
/EXTRACTION PAF
/CRITERIA ITERATE(25) DELTA(0)
/ROTATION OBLIMIN
/SAVE REG(ALL)
/METHOD=CORRELATION.
EXECUTE.
```

Betrouwbaarheid werktevredenheid

```
RELIABILITY
/VARIABLES=OAF03_1 OAF03_2 OAF03_3 OAF03_4 OAF03_5 OAF03_6
/SCALE('ALL VARIABLES') ALL
/MODEL=ALPHA
/SUMMARY=TOTAL.
EXECUTE.
```

Controleren voorwaarden

```
REGRESSION
/MISSING LISTWISE
/STATISTICS COEFF OUTS R ANOVA COLLIN TOL CHANGE
/CRITERIA=PIN(.05) POUT(.10)
/NOORIGIN
/DEPENDENT spaarperc
/METHOD=ENTER OPL04_1 Rgezondheid Werktevredenheid leeftijd
/SCATTERPLOT=(*ZRESID ,*ZPRED)
/RESIDUALS HISTOGRAM(ZRESID) NORMPROB(ZRESID)
/SAVE MAHAL COOK LEVER ZRESID.
EXECUTE.
```

Correlatie analyse

```
BOOTSTRAP
/SAMPLING METHOD=SIMPLE
```



```

/VARIABLES INPUT=spaarperc OPL04_1 Rgezondheid Werktevredenheid leeftijd Ropleiding
Rgeslacht
/CRITERIA CILEVEL=95 CITYPE=PERCENTILE NSAMPLES=1000
/MISSING USERMISSING=EXCLUDE.
NONPAR CORR
/VARIABLES=spaarperc OPL04_1 Rgezondheid Werktevredenheid leeftijd Ropleiding Rgeslacht
/PRINT=SPEARMAN TWOTAIL NOSIG
/MISSING=LISTWISE.
EXECUTE.

```

Enkelvoudige regressieanalyse inzetbaarheid in relatie tot pensioenopbouw

```

BOOTSTRAP
/SAMPLING METHOD=SIMPLE
/VARIABLES TARGET=spaarperc INPUT= OPL04_1
/CRITERIA CILEVEL=95 CITYPE=PERCENTILE NSAMPLES=1000
/MISSING USERMISSING=EXCLUDE.
REGRESSION
/MISSING LISTWISE
/STATISTICS COEFF OUTS R ANOVA
/CRITERIA=PIN(.05) POUT(.10)
/NOORIGIN
/DEPENDENT spaarperc
/METHOD=ENTER OPL04_1.
EXECUTE.

```

Enkelvoudige regressieanalyse gezondheid in relatie tot pensioenopbouw

```

BOOTSTRAP
/SAMPLING METHOD=SIMPLE
/VARIABLES TARGET=spaarperc INPUT= Rgezondheid
/CRITERIA CILEVEL=95 CITYPE=PERCENTILE NSAMPLES=1000
/MISSING USERMISSING=EXCLUDE.
REGRESSION
/MISSING LISTWISE
/STATISTICS COEFF OUTS R ANOVA
/CRITERIA=PIN(.05) POUT(.10)

```

```
/NOORIGIN  
/DEPENDENT spaarperc  
/METHOD=ENTER Rgezondheid.  
EXECUTE.
```

Enkelvoudige regressieanalyse werktevredenheid in relatie tot pensioenopbouw

```
BOOTSTRAP  
/SAMPLING METHOD=SIMPLE  
/VARIABLES TARGET=spaarperc INPUT= Werktevredenheid  
/CRITERIA CILEVEL=95 CITYPE=PERCENTILE NSAMPLES=1000  
/MISSING USERMISSING=EXCLUDE.  
REGRESSION  
/MISSING LISTWISE  
/STATISTICS COEFF OUTS R ANOVA  
/CRITERIA=PIN(.05) POUT(.10)  
/NOORIGIN  
/DEPENDENT spaarperc  
/METHOD=ENTER Werktevredenheid.  
EXECUTE.
```

Enkelvoudige regressieanalyse controle variabele leeftijd in relatie tot pensioenopbouw

```
BOOTSTRAP  
/SAMPLING METHOD=SIMPLE  
/VARIABLES TARGET=spaarperc INPUT= leeftijd  
/CRITERIA CILEVEL=95 CITYPE=PERCENTILE NSAMPLES=1000  
/MISSING USERMISSING=EXCLUDE.  
REGRESSION  
/MISSING LISTWISE  
/STATISTICS COEFF OUTS R ANOVA  
/CRITERIA=PIN(.05) POUT(.10)  
/NOORIGIN  
/DEPENDENT spaarperc  
/METHOD=ENTER leeftijd.  
EXECUTE.
```

Múltiple regressieanalyse duurzame inzetbaarheid in relatie tot pensioenopbouw

BOOTSTRAP

/SAMPLING METHOD=SIMPLE

/VARIABLES TARGET=spaarperc INPUT= OPL04_1 Rgezondheid Werktevredenheid

/CRITERIA CILEVEL=95 CITYPE=PERCENTILE NSAMPLES=1000

/MISSING USERMISSING=EXCLUDE.

REGRESSION

/MISSING LISTWISE

/STATISTICS COEFF OUTS R ANOVA

/CRITERIA=PIN(.05) POUT(.10)

/NOORIGIN

/DEPENDENT spaarperc

/METHOD=ENTER OPL04_1 Rgezondheid Werktevredenheid.

EXECUTE.

Múltiple regressieanalyse duurzame inzetbaarheid en leeftijd in relatie tot pensioenopbouw

BOOTSTRAP

/SAMPLING METHOD=SIMPLE

/VARIABLES TARGET=spaarperc INPUT= OPL04_1 Rgezondheid Werktevredenheid leeftijd

/CRITERIA CILEVEL=95 CITYPE=PERCENTILE NSAMPLES=1000

/MISSING USERMISSING=EXCLUDE.

REGRESSION

/MISSING LISTWISE

/STATISTICS COEFF OUTS R ANOVA

/CRITERIA=PIN(.05) POUT(.10)

/NOORIGIN

/DEPENDENT spaarperc

/METHOD=ENTER OPL04_1 Rgezondheid Werktevredenheid leeftijd.

EXECUTE.

Creëren moderator

COMPUTE OPL04_1_Ropleiding=OPL04_1 * Ropleiding.

EXECUTE.

Moderatieanalyse opleidingsniveau en inzetbaarheid in relatie tot pensioenopbouw

BOOTSTRAP

/SAMPLING METHOD=SIMPLE

/VARIABLES TARGET=spaarperc INPUT= OPL04_1 Ropleiding OPL04_1_Ropleiding

/CRITERIA CILEVEL=95 CITYPE=PERCENTILE NSAMPLES=1000

/MISSING USERMISSING=EXCLUDE.

REGRESSION

/MISSING LISTWISE

/STATISTICS COEFF OUTS R ANOVA CHANGE

/CRITERIA=PIN(.05) POUT(.10)

/NOORIGIN

/DEPENDENT spaarperc

/METHOD=ENTER OPL04_1 Ropleiding

/METHOD=ENTER OPL04_1_Ropleiding.

EXECUTE.

Creëren moderator

COMPUTE Rgezondheid_Rgeslacht=Rgezondheid * Rgeslacht.

EXECUTE.

Moderatieanalyse gezondheid en geslacht in relatie tot pensioenopbouw

BOOTSTRAP

/SAMPLING METHOD=SIMPLE

/VARIABLES TARGET=spaarperc INPUT= Rgezondheid Rgeslacht Rgezondheid_Rgeslacht

/CRITERIA CILEVEL=95 CITYPE=PERCENTILE NSAMPLES=1000

/MISSING USERMISSING=EXCLUDE.

REGRESSION

/MISSING LISTWISE

/STATISTICS COEFF OUTS R ANOVA CHANGE

/CRITERIA=PIN(.05) POUT(.10)

/NOORIGIN

/DEPENDENT spaarperc

/METHOD=ENTER Rgezondheid Rgeslacht

/METHOD=ENTER Rgezondheid_Rgeslacht.

EXECUTE.

Creëren moderator

```
COMPUTE Werktevredenheid_Ropleiding=Werktevredenheid * Ropleiding.  
EXECUTE.
```

Moderatieanalyse werktevredenheid en opleidingsniveau in relatie tot pensioenopbouw

```
BOOTSTRAP  
  /SAMPLING METHOD=SIMPLE  
  /VARIABLES TARGET=spaarperc INPUT= Werktevredenheid Ropleiding  
Werktevredenheid_Ropleiding  
  /CRITERIA CILEVEL=95 CITYPE=PERCENTILE NSAMPLES=1000  
  /MISSING USERMISSING=EXCLUDE.  
REGRESSION  
  /MISSING LISTWISE  
  /STATISTICS COEFF OUTS R ANOVA CHANGE  
  /CRITERIA=PIN(.05) POUT(.10)  
  /NOORIGIN  
  /DEPENDENT spaarperc  
  /METHOD=ENTER Werktevredenheid Ropleiding  
  /METHOD=ENTER Werktevredenheid_Ropleiding.  
EXECUTE.
```

Enkelvoudige regressieanalyse opleidingsniveau in relatie tot pensioenopbouw

```
BOOTSTRAP  
  /SAMPLING METHOD=SIMPLE  
  /VARIABLES TARGET=spaarperc INPUT= Ropleiding  
  /CRITERIA CILEVEL=95 CITYPE=PERCENTILE NSAMPLES=1000  
  /MISSING USERMISSING=EXCLUDE.  
REGRESSION  
  /MISSING LISTWISE  
  /STATISTICS COEFF OUTS R ANOVA  
  /CRITERIA=PIN(.05) POUT(.10)  
  /NOORIGIN  
  /DEPENDENT spaarperc  
  /METHOD=ENTER Ropleiding.  
EXECUTE.
```

Enkelvoudige regressieanalyse geslacht in relatie tot pensioenopbouw

BOOTSTRAP

/SAMPLING METHOD=SIMPLE

/VARIABLES TARGET=spaarperc INPUT= Rgeslacht

/CRITERIA CILEVEL=95 CITYPE=PERCENTILE NSAMPLES=1000

/MISSING USERMISSING=EXCLUDE.

REGRESSION

/MISSING LISTWISE

/STATISTICS COEFF OUTS R ANOVA

/CRITERIA=PIN(.05) POUT(.10)

/NOORIGIN

/DEPENDENT spaarperc

/METHOD=ENTER Rgeslacht.

EXECUTE.